

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

**Міждисциплінарна курсова робота
з економічної теорії**

на тему:

**«Ринок цукру в Україні та світі: тип, структура, сучасний
стан та перспективи розвитку»**

Студентки 2 курсу

групи ЕМЕн-21

Княжевої І. Ю.

Науковий керівник:

д. с.-г. н., професор Гайда Ю. І.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ЦУКРУ.....	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ЦУКРУ В УКРАЇНІ І СВІТІ	11
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОГНОЗИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦУКРУ В УКРАЇНІ І СВІТІ	19
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Актуальність проблеми. Україна має сприятливі кліматичні та економічні умови для розвитку цукрової галузі. Саме тому вона належить до тих держав світу, де традиційно виробляють цукор. В Україні цукрова промисловість— одна із найважливіших галузей харчової промисловості. До 1990р. 70% надходжень до держбюджету Україна отримувала від реалізації саме цукрових товарів.

Аналіз динаміки виробництва і споживання дозволяє припускати, що світовий ринок цукру розвиватиметься дуже інтенсивно. Для цього є необхідні передумови: зміна структури споживання, збільшення попиту на цукор з боку харчової промисловості та зростання ролі виробництва етанолу.

Виробництво цукру в Україні на початку 2000-х років негативно позначилось на цукровій галузі, оскільки сільськогосподарські підприємства масово відмовлялися від вирощування буряків. За сучасних умов дуже мало підприємств переробляє цукрову сировину. І з кожною роком кількість таких підприємств зменшується.

На даний момент ринок цукру потребує велику кількість капіталовкладень, більшість яких повинна бути використана для підвищення технологій на цукрових заводах, а також на підвищення експортної сторони галузі.

Ринок цукру завжди був і залишається об'єктом дослідження наукових установ та багатьох вчених. Величезний внесок у розкриття та аналіз проблем розвитку галузі здійснили: Інститут економіки НАНУ, Інститут аграрної економіки УААН, Інститут біоенергетичних культур та цукрових буряків УААН, Інститут цукрової промисловості, а також вчені—економісти: П. Борщевський, С. Дусановський, В. Зубенко, Є. Імас, М. Коденська, Ю. Лановик, Б. Лебединський, І. Лукінов, В. Поплавський, П. Саблук, В. Слюсар, А. В. Фурса, А. М. Шпичак та інші. В їхніх наукових працях є безліч цікавих пропозицій та рекомендацій, які можуть бути використані для розвитку ринку цукру в Україні і світі.

Звертаючи увагу на цінність отриманих наукових результатів у сфері виробництва цукру, можна зробити висновок, що все-ж-таки деякі питання

залишились нерозкритими. Зокрема, ці питання пов'язані із особливостями переходу структур галузі виробництва цукру до ринкових умов. На жаль, на сьогодні не існує ефективного механізму регулювання цукрової галузі а також шляхів її перспективного розвитку.

Об'єкт дослідження – ринок цукру як економічний феномен.

Предметом дослідження є особливості ринку цукру в Україні і світі.

Метою дослідження є дослідження особливостей, структури, сучасного стану та перспектив розвитку ринку цукру в Україні та світі.

Відповідно до даної мети в роботі поставлені наступні **завдання**:

- дослідити теоретичні основи функціонування ринку цукру;
- проаналізувати особливості та динаміку розвитку ринку цукру в Україні і світі;
- обґрунтувати перспективи та шляхи розвитку ринку цукру в Україні і світі.

Методи дослідження: аналіз, синтез, класифікація та узагальнення даних наукової літератури, системний аналіз, проблемно–цільовий підхід, методи класифікації, експертних оцінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ЦУКРУ

Ринок – це, передусім загальноекономічне явище, яке почало своє формування багато століть назад. Передумовами виникнення вільного ринку були суспільний поділ праці та наявність різних власників – самостійних, економічно незалежних, вільних товаровиробників. У різних формах ринок існує в будь-якому суспільстві, складаючи важливу частину економіки.

Ринок цукру – це складне та різностороннє явище. У багатьох країнах ринкові відносини дуже сильно відрізняються за динамікою розвитку, структурою, рівнем зрілості, історичними, соціальними та іншими ознаками. В усіх країнах, які роками розвивали традиції «ринкової економіки», ринок має певні загальні ознаки, а це, в свою чергу, дозволяє використовувати одні і ті ж терміни для їх аналізу [5, с. 4].

В основі виробництва цукру існують дві культури – цукрові буряки та цукрова тростина. Продаж цукру на світовому ринку відбувається в трьох напрямках: продаж цукру з тростини (рафінований цукор), цукор-сирець (необроблений цукор) та цукор з цукрового буряку (білий цукор) [11].

Україна в 1990-х роках була одним із найбільших виробників цукру в світі. В кінці 1990 року виникли значні проблеми, пов'язані з кризою вітчизняної цукрообробної галузі. Проблема полягала у тому, що обладнання на більшості вітчизняних цукрових заводах було застарілим, через що виробництво цукру стало нерентабельним. Таке кризове явище сприяло зниженню кількості капіталу, який надходив до галузі, значному погіршенню стану цукрових заводів, зокрема виникли проблеми з фінансуванням, а також спостерігалось таке явище, як перенасичення внутрішнього ринку цукром. У 1992 році Україна підписала Міжнародну угоду з цукру. Згодом було запроваджено своєрідний механізм регулювання ринку цукру згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24

травня 1997 р. № 490 «Про регулювання ринку цукру». Пізніше було прийнято Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру».

Згідно Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» цукрова галузь - це комплекс господарських суб'єктів усіх форм власності, які обробляють цукрову сировину та реалізують готовий товар. Для регулювання ринку цукру встановлено квотування реалізації виготовленого в Україні цукру. Для цього встановлено квоти 3 видів: квота «А» – річна квота продажу цукру на внутрішньому ринку; квота «В» – квота продажу цукрових товарів за межами України згідно міжнародних договорів і квота «С» – цукор, вироблений в Україні, який продається лише за межами України [24].

Кількість сировини, а саме цукрових буряків, для виготовлення цукру в межах квот «А» та «В» визначаються кожного року Кабінетом Міністрів України і внаслідок конкурсних умов розподіляються органами виконавчої влади по областях та районах.

Формування нової структури управління та механізму державного регулювання ринку цукру в Україні повинне включити в себе певну кількість самостійних ринків товарів і послуг, поєднаних економіко-технологічними взаємозв'язками, а також соціальними зв'язками та включити в себе ключові ознаки інфраструктури. На сьогодні здійснено класифікацію ринку цукру на основі технологічної його складової [16, с. 67].

Усі ринки, як уже відомо, є складовими галузі виробництва цукру, взаємопов'язані між собою багатьма складними економічними та технологічними зв'язками. Можна виділити чотири найбільш об'єднані ринки, такі як: ринок факторів виробництва, ринок капіталу, ринок праці (робочої сили) та ринок продукції (продуктів).

На ринку засобів виробництва спостерігається високий рівень старіння та зношення цих засобів. Для збереження та забезпечення робочого стану устаткування необхідний капітал у великій кількості. Забезпечення підприємств з переробки цукру сучасними, потужними технічними засобами є неможливим, оскільки немає необхідних коштів для цього.

В останні роки спостерігається зростання пропозиції вітчизняної, а також і зарубіжної техніки, необхідної для виробництва цукру. Проте, кількість вітчизняного устаткування щороку зменшується, натомість на ринку збільшується пропозиція обладнання іноземних виробників. Іноземне устаткування не має великого попиту, оскільки його вартість дуже велика. Закупівля такого устаткування відбувається шляхом проведення лізингових, кредитних операцій, а також товарообмінних операцій [18, с. 4].

Пропозиція насіння цукрових буряків супроводжується стійким попитом на цей товар. Як правило, такий товар є продукцією вітчизняного виробника, а отже й характеризується невисокою ціною. Проте, українське насінництво має вагомий недолік, який полягає у високій собівартості насіння через його низьку врожайність [23, с. 110].

Ринок робочої сили в галузі цукровиробництва формують приблизно 0,3 млн. чол. постійно зайнятого населення. Однак в останні роки відчувається брак кваліфікованих кадрів [26, с.203].

Ринок цукру являє собою сукупність взаємовідносин між необмеженою кількістю продавців і покупців (суб'єктів ринку) як усередині цукро-бурякового підкомплексу, так і за його межами з метою обміну цукру на гроші та інші об'єкти власності. Параметри цього ринку формуються під впливом ринкових закону попиту, закону пропозиції, а також закону вартості.

На сьогодні український ринок цукру знаходиться у стані становлення, і він має ряд негативних тенденцій, які були сформовані минулому і з роками набули стійкості. Обсяги виробництва цукру скоротились, оскільки немає чіткої програми розвитку цукрової галузі. Внаслідок цього обсяги виробництва цукру в Україні починаючи з 1998 року зменшилися нижче від допустимої межі та створюють диспропорцію між попитом і пропозицією [28, с. 14].

Зростання попиту на цукор (а відповідно – і підвищення внутрішніх цін на нього) та потреба у створенні оптимального робочого циклу на фірмах слугували поштовхом до імпорту в Україну тростинного цукру – сирцю. Водночас така

практика сприяла втраті зовнішніх ринків збуту, а також посиленню впливу факторів зовнішнього середовища на умови функціонування внутрішнього ринку.

Вище наведені проблеми вимагають запровадження системного підходу оцінки динамічних процесів і впливу на їх негативні складові, а також реалізацію обґрунтованої маркетингової програми розвитку ринку цукру України. В цьому контексті його ринкова структура має декілька напрямів дослідження:

- ліквідація сурогатних і конкурентних ринків кінцевого продукту – цукру (у даний час у країні існують декілька внутрішніх ринків цукру – цукрових заводів, буряківників, державних контролюючих структур (ДФС, Пенсійного фонду, Держрезерву тощо) та комерційних посередників, – які створюють надмірне конкурентне навантаження на середовище ринку цукру);

- становлення нових ринків (таких, наприклад, як ринок інформаційних ресурсів та інформаційного забезпечення, маркетингових і транспортних послуг, технологій і трансфертів (схем руху капіталів), ринок юридично–правових і консультативних послуг), які формують належну ринкову інфраструктуру підкомплексу;

- розширення структури діючих ринків (зокрема, ринку висококваліфікованого адміністративно–управлінського персоналу і працівників у галузі маркетингових технологій та менеджменту) з метою поліпшення і оптимізації маркетингового процесу на ринку цукру [29, с. 172-173].

Проведений аналіз складових ринкової структури галузі виробництва цукру в Україні дає підстави для визначення та реалізації стратегічних і тактичних завдань його розвитку на внутрішньому та зовнішньому ринках. Водночас ринок продуктів (зокрема, цукру) зберігає економіко–історичну націленість на експортні операції, що впливає як на внутрішню структуру самого підкомплексу, так і на якість реалізації ним функції «вихід».

Найбільші перспективи, з точки зору ефективної взаємодії, зберігає ринок міжурядових угод і спеціалізованих поставок цукру. Як правило, ціни на ньому є вищими, ніж на ринку вільної реалізації цукру, а партнерські відносини сторін дозволяють узгоджувати додаткові параметри співпраці (наприклад,

збалансування товарних і грошових потоків, відстрочення або попередню оплату поставок, взаємовигідний графік поставок тощо). Освоєння цього напрямку відкриває перспективи для подальшого виходу на національні ринки цукру окремих країн світу. Безпосередня реалізація такого маркетингового напрямку перебуває під впливом ряду факторів [20]:

- цінова політика (це комплекс заходів щодо визначення цін, цінової стратегії і тактики, умов оплати, варіювання цінами залежно від позиції на ринку, стратегічних і тактичних цілей фірми);

- збутовий механізм («сировинний» напрям збуту, при якому цукор реалізується лише як сировина для виробничого споживання, повинен займати другорядні позиції у відношенні до реалізації цукровмісних продуктів і виробів, похідних від цукробурякового виробництва; так, розвиток кондитерської промисловості, яка найбільш активно використовує цукор як сировину для власного виробництва, активізує внутрішнє середовище країни, сприяє розширенню використання трудових ресурсів, інвестиційного поля та бази оподаткування; великий спектр видів кондитерської продукції дозволяє диверсифікувати виробничо–збутову діяльність галузі з урахуванням побажань споживачів і специфіки окремих ринків);

- юридично–правове та організаційне забезпечення (створення підприємств у формі господарських товариств із спільним залученням і використанням капіталу, технологій, матеріально–технічних ресурсів, сировини, реалізація операцій концесійного характеру, коли господарюючий суб'єкт бере на себе права та обов'язки щодо транспортування, зберігання і збуту продукції при частковій фінансовій участі та повній матеріальній зацікавленості у результатах операції; перспективним є створення або переміщення на територію України компаній, які здійснюють операції глобального (транснаціонального) характеру, або придбання й нарощування національної частки у таких компаніях).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ЦУКРУ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Україна – традиційна цукрова держава. Тут досить сприятливі ґрунтово–кліматичні та екологічні умови для розвитку буряківництва, що слугує основою розвитку переробної промисловості. В державі протягом тривалого історичного періоду сформувалась цукрова промисловість, яка налічувала 192 заводи середньої та малої потужності із загальним обсягом добувної переробки коренеплодів 506 тис. тон. Але на сьогодні зношеність їх основних фондів досягла 55–60 %, що негативно впливає на рівень собівартості виробництва цукру, його конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Цукробурякова галузь в Україні є найбільш стратегічною вітчизняною галуззю внаслідок задоволення внутрішніх потреб, а також внаслідок регулярного проведення експортних операцій. Ще декілька років тому Україна вважалась найбільшим у світі виробником цукрових буряків і другим за величиною (після Франції) експортером білого цукру в Європі. В кінці 1980 –х років в Росію експортувалась з України величезна кількість цукру, що дозволило забезпечити 40% населення цукром. Після розпаду СРСР стан цукробурякової галузі України різко змінився, як і змінилась роль України на світовому ринку цукру.

На початку 90–х років виникла глибока фінансова криза в цукрообробній галузі, скоротилась кількість посівних площ цукрових буряків, зменшилось виробництво цукру, було закрито цукрові заводи внаслідок зношення обладнання, зменшилась кількість робочих місць та зросла соціальна напруга в регіонах (рис. 2.1). Починаючи з 1992 року виробництво цукру зменшувалось з року в рік аж до 2004 року. З 2004 року виробництво цукру отримало тенденцію до зростання. Можна було припустити, що 2004–2006 роки – це початок відродження вітчизняної цукробурякової галузі, внаслідок поліпшення цінової політики, обмеження імпорту цукру–сирцю, прийняття ряду законодавчих актів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва [22, с. 14].

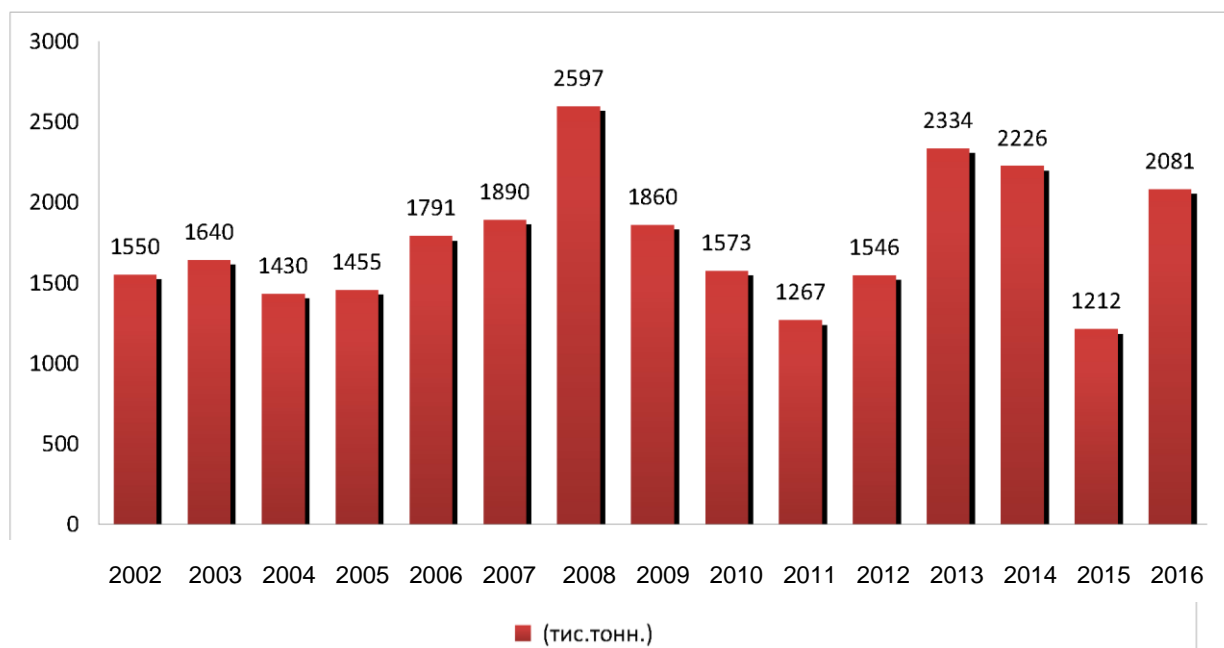

Рис. 2.1. Виробництво цукру з цукрових буряків в Україні, 2002-2016 рр. [1]

У 2006 році було вироблено 2597 тис. тонн цукру, тому цей рік став рекордним в цукробуряковій галузі за роки незалежності України. У 2007 р., через великі запаси цукру та втрату зовнішніх ринків, ринок цукру в Україні був перенасичений, внаслідок чого, виробники змушені були знизити ціни до 2,2–2,4 тис. грн/т., в результаті, вони понесли значні збитки, адже собівартість продукту становила близько 2,8–3,2 тис. грн. (рис. 2.2).

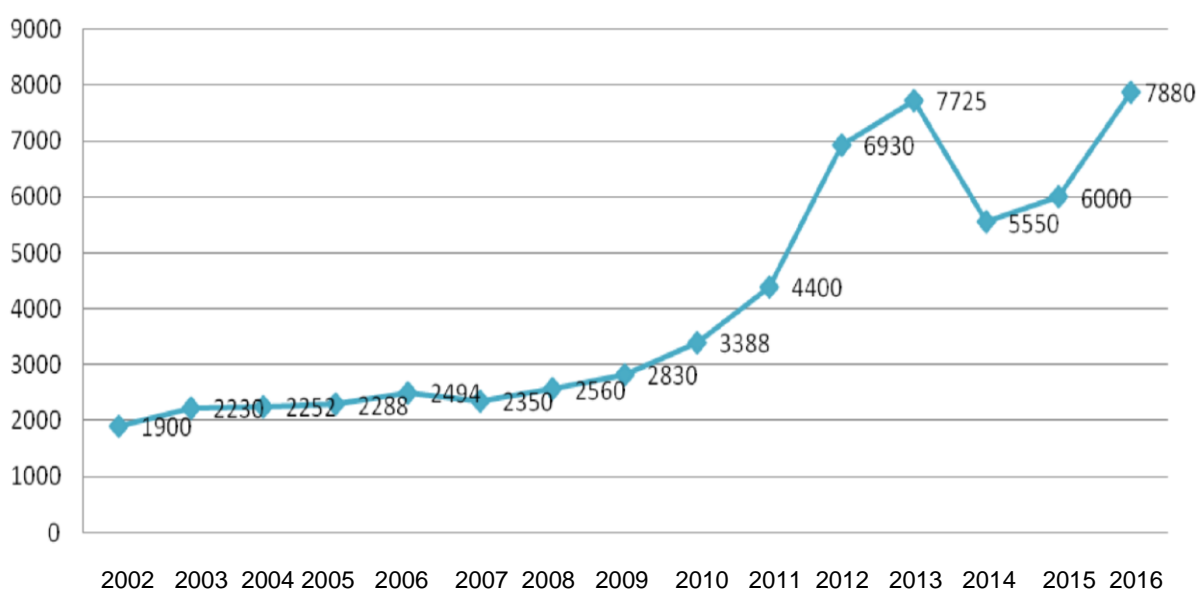

Рис. 2.2. Коливання ціни на цукор [9]

Після великих втрат у 2007 р., виробництво цукрових буряків для багатьох господарств стало економічно не вигідним, і вони переорієнтувались на інші культури, внаслідок чого площі посівів під цукрові буряки значно скоротились, до переробки надійшло на 24% менше солодких коренів, ніж у 2006 р., відповідно зменшилось виробництво цукру до 1860 тис. тон [9].

Впродовж наступних років виробництво цукру в Україні скоротилось, порівняно з обсягом споживання. Внаслідок фінансової кризи 2008–2009 рр., змін на валютному ринку, виробники цукру скоротили площі посівів та здійснювали інтенсивні експортні операції. Наслідком цього стало виникнення дефіциту цукру на рівні 500 тис. тонн. Так, у 2008 році в Україні вироблено цукру 1573 тис. т, а в 2009 році цей показник зменшився ще на 19% і становив 1267 тис. тонн, що не задовольняло потреби внутрішнього ринку.

У 2014 році було вироблено 2226,38 тис. тонн цукру. Проте, витрати на виробництво були значно вищі ніж ціна на цукор, оскільки був дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, падіння внутрішнього споживчого попиту [11].

На цукрових заводах в 2015 році вироблено 1212,1 тис. тонн цукру. У 2016 році виробництво цукру збільшилось на 896 тис. тонн в порівнянні з 2015 роком. З рис. 2.3 видно, що виробництво цукру білого кристалічного на одну особу в 2016 році по відношенню до 2014 року зменшилось на 8,9 кг (в 2016 р. по відношенню до 2014 р. становило 84,3%).

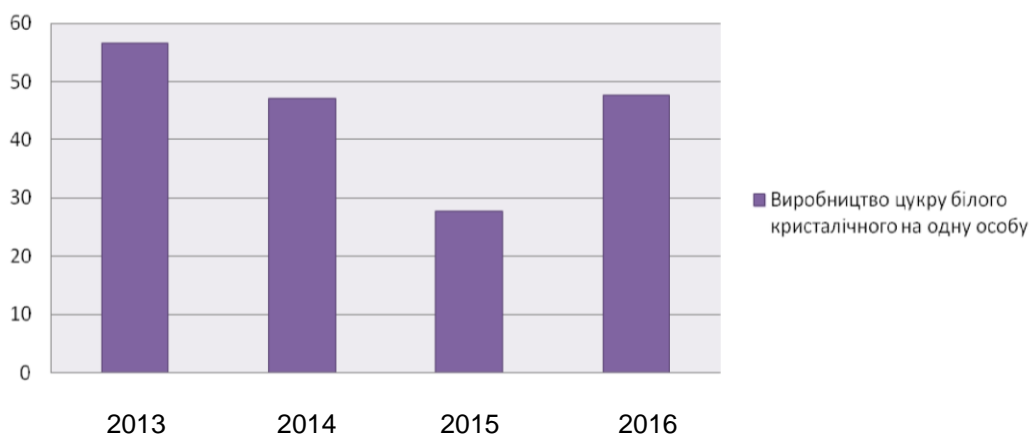

Рис. 2.3. Виробництво цукру на одну особу в Україні [21]

Аналізуючи роботу цукрової галузі бачимо, що кожного року зменшується чисельність працюючих цукрових заводів. З 192 цукрових заводів України загальною потужністю 509,8 тис. т. переробки цукрової сировини на добу у 2013 році в Україні у робочому стані було 73 цукрових заводи, що у 2,6 рази менше, ніж у 1991 році (192 заводи), а у 2015 р. працювало лише 38 заводів (19% від працюючих заводів у 1991 році). Протягом досліджуваного періоду кількість працюючих заводів поступово зменшується – у 2013 р. працювало 77 заводів, у 2014 р. – 63 заводи, в 2015 р. – 38 заводів, у 2016– 48 цукрових заводів (рис. 2.4).

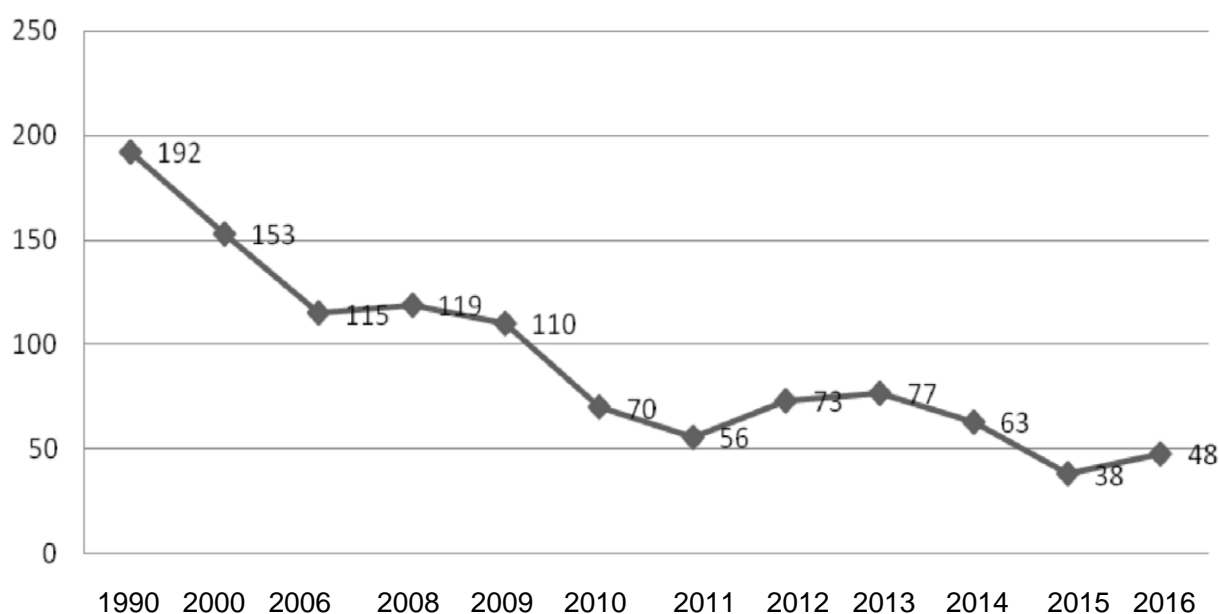

Рис. 2.4. Кількість працюючих цукрових заводів в Україні [29]

Зі зменшенням кількості цукрових заводів в Україні зменшується потужність переробки цукросировини (рис. 2.5). На сьогоднішній день поширена думка, що сукупний виробничий потенціал цукрових заводів України використовується максимум на 35–40%, і для повного забезпечення внутрішнього ринку цукру в Україні достатньо 35–45 цукрових заводів.

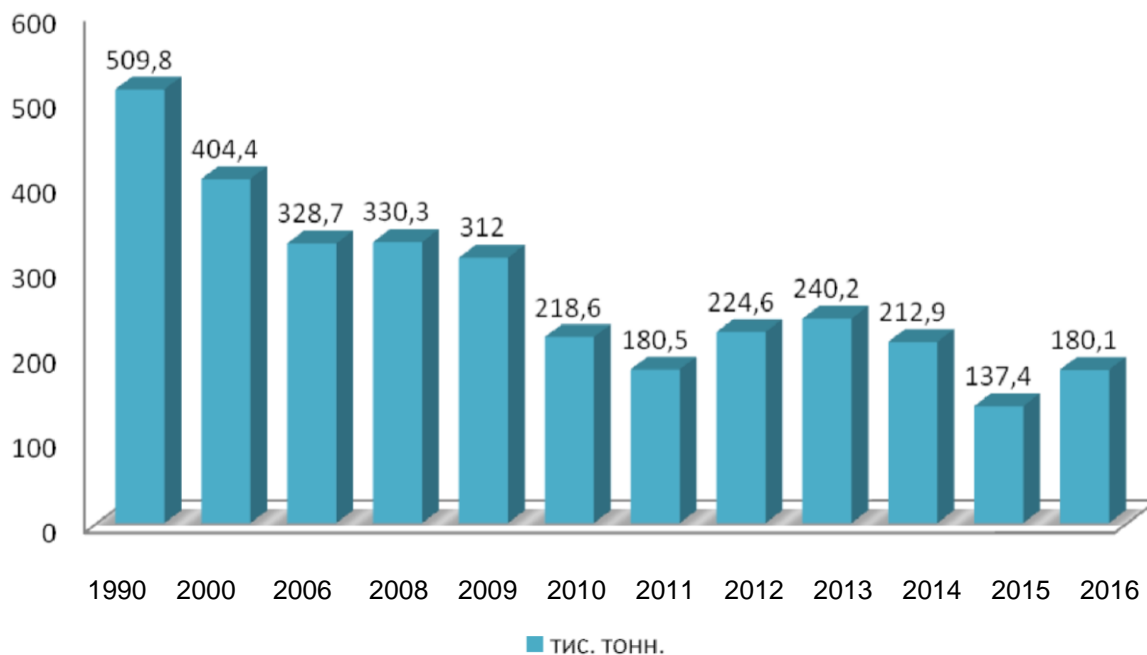

Рис. 2.5. Потужність працюючих цукрових заводів в Україні [31]

За останні роки в цукровій галузі України сформувалась група вертикально інтегрованих холдингових компаній, які переробляють близько 70–80% вирощених цукрових буряків (рис. 2.6).

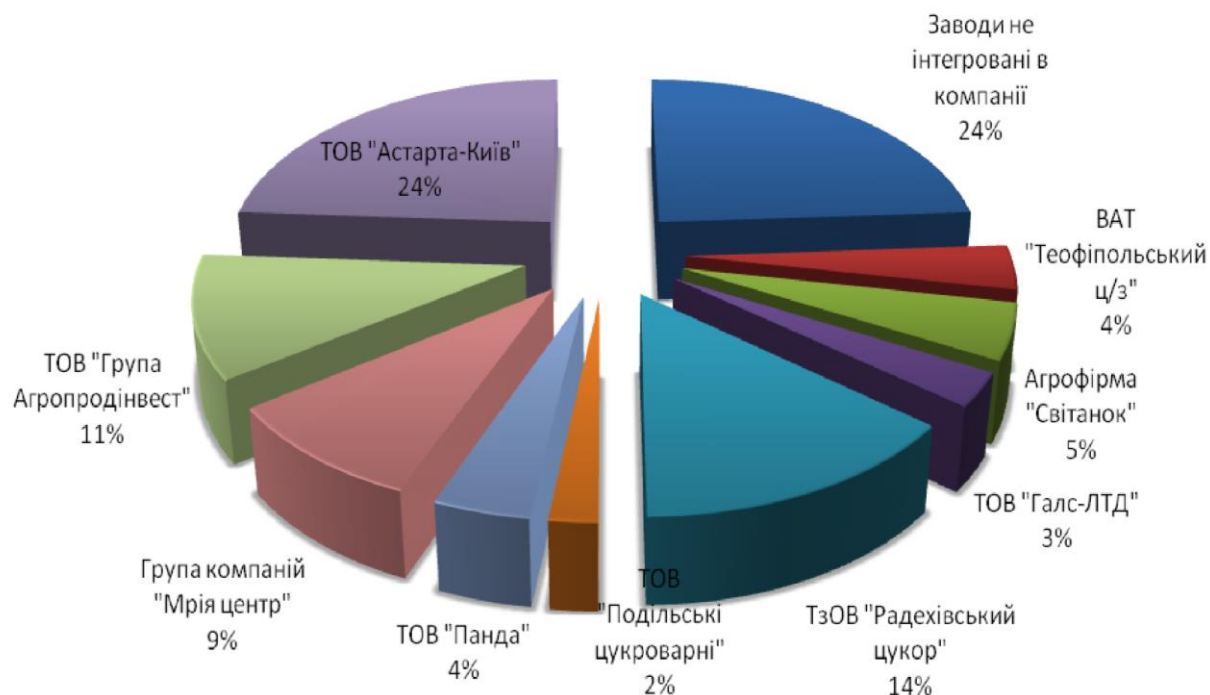

Рис. 2.9. Структура виробників цукру в Україні [32]

Впродовж останніх років виробники цукру в Україні зазнали втрат через збільшення вартості насіння цукрових буряків, матеріально-технічних та енергоресурсів, що призвело до збільшення собівартості виробництва цукрових буряків та цукру.

Проаналізувавши сучасний стан ринку цукру в Україні, можна визначити такі основні тенденції:

- системна криза через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, висока собівартість виробництва цукру;
- неефективне регулювання ринку цукру призводить до циклічності та нестабільності виробництва власного бурякового цукру, що впливає на дестабілізацію внутрішнього та втрату зовнішніх ринків;
- скорочення сировинних зон цукрових заводів за умов одночасного збільшення врожайності;
- сформувалась група вертикально інтегрованих компаній, які переробляють близько 70–80% вирощених цукрових буряків та мають можливість інвестувати в реконструкцію і модернізацію цукрових заводів.

На сьогоднішній день цукор виробляється в більш як 120 країнах світу. Світових виробників цукру розподіляють на три основні регіональні частини, а саме: Північна півкуля – це країни-виробники бурякового цукру (Європа, Північна Америка, Центральна Азія); Південна півкуля – це країни-виробники тростинного цукру (Південна Америка, Південна Африка, Океанія); Екваторіальний регіон – це країни-виробники тростинного та бурякового цукру (Центральна Америка, Азія, Африка). Загальний обсяг світового виробництва цукру розподіляється: 80% з цукрової тростини та 20% з цукрових буряків. Як правило, витрати на виробництво цукру з цукрової тростини нижчі, ніж на переробку цукрових буряків. На сьогодні 70% цукру в світі споживається в країнах виробництва [32, с. 46-47].

Аналіз динаміки світового виробництва цукру показує, що істотними виявилися зміни глобальної картини зазначеного ринку на межі XX–XXI ст. У 1980 р. на трьох найбільших гравців припадало 30% світового ринку цукру. Так,

лідером був СРСР, на цукрових заводах якого виготовлялось 10 млн. т цукру на рік, на другому місці Бразилія з обсягом виробництва в 8,5 млн. т, Куба була третьою з показником 6,8 млн. т. Через 10 років, у 1990 р. на друге місце стрімко вірвалася Індія, збільшивши виробництво на 65%. Динамічне нарощування виробництва було пов'язане з комплексом реформ, проведених урядом Індії на початку 90-х р. Оскільки сільське господарство традиційно відіграє важливу роль в економіці країни – частка зайнятих у цьому секторі в 1990 р. перевищувала 50%, то не дивно, що в ході реформ 25% всіх посівних площ країни було відведено під цукрову тростину.

У 2013 р. Бразилія, Індія, Таїланд і Китай виробляли близько 50% цукру, а країни ЄС - 9% від загального обсягу виробництва цукру в світі. У 27 країнах ЄС було вироблено 15,3 млн. т цукру в 2013 р., що на 15% менше, ніж у 2000 році. Це пояснюється встановленням квот на виробництво цукру за рішенням СОТ у 2005 р. [5].

Впродовж останніх десяти років споживання цукру в світі зростало в середньому на 1,5–2% в рік. Таке явище пояснюється збільшенням доходів населення та збільшенням кількості населення. Однак, попит на цукор так і не перевищив пропозицію [14].

За даними провідних світових експертів з цукру, в останні роки спостерігається тенденція до переважання темпів зростання виробництва над споживанням. Світове виробництво цукру у 2015/2016 році становило 175 млн тонн, а споживання – 168,7 млн тонн [8].

На сучасному етапі головною тенденцією розвитку ринку цукру є перерозподіл структури світового виробництва. У структурі виробництва цукру впродовж останніх двох десятиліть зберігається стійка тенденція зростання частки тростинного цукру. Приблизно 15–20 років тому виробництво бурякового цукру становило 25–30% від загальносвітових обсягів [5-6].

Починаючи з 2015-2016 років найбільшим виробником цукру є Бразилія, питома вага якої у структурі виробництва займає 21,6%. Значну частку має також

Індія (15,2%). Бразилія та Індія належать до країн-виробників тростинного цукру та їх взаємодія є вирішальною з точки зору пропозиції на ринку [5].

Європейський Союз є найбільшим світовим виробником цукру з цукрових буряків з часткою 9,4% від загального світового виробництва. В країнах Європейського Союзу виробляється приблизно половина всього світового обсягу цукру з цукрових буряків. Серед них основними виробниками бурякового цукру є Німеччина і Франція. Топ-10 країн-виробників цукру за результатами 2015/2016 маркетингового року сукупно забезпечують 75,6% обсягу виробництва. Такими країнами є Бразилія, Індія, країни ЄС, Китай і Таїланд [8].

Майже 70% цукру, що виробляється у світі, використовується для внутрішнього споживання. Рівень споживання цукру на особу в основних країнах-виробниках цукру коливається від 9 кг на рік у Китаї до 59 кг на рік у Бразилії. Найбільший рівень споживання цукру на душу населення спостерігається у Бразилії, Австралії, Мексиці, тобто країнах-виробниках тростинного цукру, зі значним потенціалом його подальшого зростання [6].

На сьогодні інтенсивно зростає попит на цукор у нафтовидобувних країнах Близького Сходу та Африки, а також в країнах, що активно розвиваються. Цей процес компенсує падіння популярності цього продукту серед населення розвинених країн [17].

Найбільшими країнами-імпортерами цукру є Китай, Індонезія, ЄС, США та ОАЕ, частка яких у 2015-2016 роках становила 35% або майже 20 млн. тонн. Серед країн ЄС найбільшими імпортерами країн є Велика Британія, Італія, Португалія, Греція. Великими імпортерами цукру в світі є США, Китай, Японія, Індонезія, країни Близького Сходу та Африки [8].

Проаналізувавши тенденції функціонування ринку цукру ключових країн-учасників, можна відзначити, що за останні десятиліття у світі відбулася низка структурних змін у галузі, що вплинули на міжнародну торгівлю цукром і, як прогнозують експерти, ці зміни триватимуть далі.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОГНОЗИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦУКРУ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Цукор є сировинним, стратегічним товаром, попит на який слабо еластичний за ціною. Аналіз динаміки виробництва і споживання в цілому дає підстави припускати, що світовий ринок цукру буде розвиватися досить активно. Однією з головних тенденцій розвитку світового ринку цукру є зміна структури споживання, спостерігається збільшення попиту на цукор з боку підприємств харчової промисловості, зниження споживання серед населення, а також зростаюча роль виробництва етанолу.

Що стосується перспектив розвитку ринку цукру у світі [5, 6, 8], то Бразилія є і залишається найбільшим виробником та експортером цукру-сирцю. Обсяг виробництва цукру за результатами 2016-2017 маркетингового року у Бразилії прогнозується на рівні 35,8 млн тонн, що на 2 млн тонн менше, ніж у 2015-2016 маркетинговому році. Основною причиною такого падіння виробництва стали несприятливі кліматичні умови, посуха та складний фінансовий стан компаній-виробників цукру.

Обсяг виробництва цукру в 2016-2017 маркетинговому році в Індії за прогнозами становитиме 27,3 млн тонн цукру, що на 6,5% менше у порівнянні з 2015-2016 маркетинговим роком. Індія є найбільшою країною-споживачем цукру в світі. За оцінками експертів, за результатами 2016-2017 маркетингового року очікується збільшення споживання цукру в країні до 27 млн тонн, через що можливе зменшення експорту до 1,5 млн тонн.

Виробництво цукру в Європейському Союзі за результатами 2016-2017 маркетингового року оцінюється на рівні 16,3 млн тонн, що на 300 тисяч тонн більше, ніж у минулому році. Споживання цукру в країнах Європейського Союзу збільшиться приблизно на 200 тис. тонн. Імпорт прогнозується на рівні 3,5 млн тонн. Експорт збережеться на рівні минулого року і становитиме 1,5 млн тонн,

причиною є обмеження квоти на експорт цукру в рамках Світової організації торгівлі.

У Таїланді за результатами 2016-2017 маркетингового року виробництво цукру скоротиться на 1,1 мільйона тонн і становитиме 10,2 млн. Експорт, за прогнозами, збільшиться на 1 млн тонн у порівнянні з минулим роком і становитиме 8,5 млн тонн.

Китай та США поєднують виробництво цукру з цукрових буряків та цукрової тростини. Збереження в цих розвинених країнах виробництва цукру з цукрових буряків свідчить про важливе та стратегічне значення цукрового буряка у збереженні балансу сільськогосподарського виробництва, незважаючи на більш дешеву тростину, та відображає світову тенденцію протистояння бурякового та тростинного виробництв цукру. Виробництво цукру в Китаї прогнозується на рівні 13,3 млн тонн, що майже на 1,0 млн тонн менше, ніж в 2015-2016 маркетинговому році. Експерти прогнозують зростання споживання цукру в країні до 17,4 млн тонн, що приведе до збільшення імпорту.

Виробництво цукру в Сполучених Штатах Америки оцінюється на рівні минулого року і становитиме близько 7,7 млн тонн. Споживання також буде на рівні минулого року – 10,6-10,7 млн тонн.

На початку XXI століття у світі спостерігалось збільшення попиту на цукор (насамперед через збільшення кількості населення планети, зміни звичок, умов і раціону харчування, зокрема в Азії), а також намагання виробників та інвесторів цей попит задовольнити [19].

Аналізуючи державну політику країн–виробників цукру, можна виділити три основні механізми державного регулювання: інтервенційні закупівлі (ЄС), заставні закупівлі (США), цукрова рада (Австралія). При інтервенційних закупівлях уряд закуповує весь цукор, що виробляється, за ціною, яка є набагато більшою за світову, що дозволяє виробникам цукросировини та цукру відразу повернути всі витрати на виробництво. Потім уряд поступово протягом року реалізує придбаний цукор. Оскільки високі ціни на цукросировину спонукають виробників до розширення виробництва, а отже – й до надлишку цукру, який

можна реалізувати тільки на зовнішніх ринках за світовою ціною, субсидуючи з бюджету експорт, уряд вводить обмеження (квоти) на виробництво цукросировини на рівні, який приблизно дорівнює внутрішньому споживанню.

Уряд встановлює високу заставну ціну, здійснюючи заставні закупівлі. Таким чином з ринку зникає надлишок цукру. Потім, залежно від кон'юнктури, уряд може робити інтервенції на ринку. Перешкодами для реалізації цих двох механізмів можуть бути сприятливі погодні умови, через які виникає надлишок цукру. Уряд несе витрати на зберігання надлишкового цукру, а потім ще більші витрати, пов'язані з реалізацією цукру на зовнішніх ринках за цінами, набагато меншими за ціни внутрішнього ринку. Зрозуміло, що використання таких механізмів вимагає дуже великих бюджетних витрат, що можуть собі дозволити тільки багаті країни [25, с. 69-70].

У розвинутих країнах існує сформована, стійка багаторівнева організаційна структура управління цукровиробництвом, яка об'єктивно обумовлена різноманітними інтересами партнерів і необхідністю їх погодження. Особливо цінний для України досвід збалансованого розвитку ринку цукру Франції. Оскільки Франція й Україна схожі за масштабами цукробурякового комплексу і кліматичними умовами, вивчення французького досвіду державного регулювання має велике значення.

Більшість цукрових заводів Франції належить акціонерним товариствам, в які заводи входять групами. Окремий цукровий завод у такому акціонерному товаристві, як правило, не має статусу юридичної особи. Фінансово-економічною діяльністю у цьому випадку займається центральний апарат товариства. Продукцію акціонерне або кооперативне підприємство може реалізувати самостійно, але щоб скоротити витрати на реалізацію готової продукції вони, як правило, створюють збутову організацію, яка об'єднує кілька акціонерних і кооперативних підприємств. Продається продукція за вільними цінами, які перевищують гарантовану державою мінімальну ціну. Стабільність цін внутрішнього ринку підтримується за рахунок регулювання ринку цукру з боку держави [23, с. 111].

Фонд регулювання ринку цукру реалізує рішення ЄС з питань цукрової промисловості. Він відповідає за запаси цукру в державі, вивезення цукру, а також щомісячно виплачує цукровим заводам премії за зберігання цукру, компенсуючи витрати заводів, пов'язані із зберіганням цукру квоти А і В, а також резервованого цукру. Цукрові заводи сплачують у фонд внески, які він у вигляді компенсацій виплачує у разі необхідності заводам [28, с. 17-18].

Як показує практика, економічними регуляторами ринку цукру є інтервенційні ціни і квоти, оптова торгівля тощо. Збалансування попиту і пропозиції можливе через встановлення квот на виробництво і постачання цукру на внутрішній ринок. Цей процес можливий завдяки зменшенню квот виробникам, які не виконали їх, і збільшенню тим, хто їх якісно виконує [31, с. 22].

Виробники цукробурякової продукції з країн ЄС надійно захищені від конкуренції з боку його виробників з інших держав шляхом введення змінного ввізного мита. Якщо на світовому ринку ціни на даний товар є нижчими, ніж у країнах ЄС, то встановлюється мито, при якому сировина, що завозиться з-за кордону, не впливає на прибуток їх власних виробників.

Політика забезпечення стабільності національного ринку цукру в країнах ЄС проявляється у встановленні тарифних і нетарифних бар'єрів для доступу на них цього продукту із зовні, у збуті його надлишків за міжурядовими угодами, а також на вільному ринку, де це нерідко має характер демпінгу. За рахунок низьких світових цін виробники не покривають усіх своїх затрат, пов'язаних з виробництвом і збутом, а достатній рівень прибутковості їм забезпечено на внутрішньому ринку. У практиці використовують квоти «А», «В» і «С» [34, с. 362-363].

У країнах-виробниках цукру існують різні форми функціонування оптової торгівлі цукром. Проте всі вони мають спільну рису: внаслідок поділу праці (міжнародного, загальнодержавного і регіонального) виникла оптова торгівля цукром. Регулювання оптової торгівлі цукром повинне враховувати взаємозв'язки

внутрішнього і зовнішнього ринків. Без регулювання внутрішнього ринку неможливо регулювати й експорт.

Зважаючи на досвід розвинених країн Європи можна зробити висновок, що досягти низької собівартості цукру можна не тільки за рахунок зниження виробничих витрат, але й за рахунок підвищення продуктивності, економічності та якості праці виробника [6].

В Україні не існує чіткого механізму державного регулювання ринку цукру. Він являє собою стихійно створений, нерегульований ринок, який небезпечний для аграрного сектора економіки країни. Державне регулювання ринку цукру необхідне, адже виробництво цукру з тростини потребує майже вдвічі менших витрат порівняно з виробництвом цукру з буряків. Всі країни, які виробляють цукор із буряків, захищають і регулюють свій ринок різними механізмами. Влада України обрала найбільш хибний, на нашу думку, шлях – запровадила європейський механізм квот і мінімальних цін на цукрові буряки, але за відсутності обов'язкової закупівлі державою виробленого цукру.

Зважаючи на досвід розвинутих країн, регулювання ринку повинне забезпечити внутрішню підтримку виробників цукрових буряків, посилення контролю зовнішньоторговельного надходження білого цукру та цукру–сирцю. Щоб це відбулось, потрібно сформувати адекватну законодавчу базу; розробити державні та регіональні програми захисту вітчизняного виробника; встановити та законодавчо закріпити рівень державної підтримки банків, інвестиційних компаній, бірж і оптових ринків, які спеціалізуються на обслуговуванні ринку; забезпечити сприятливі умови для виробників і переробників цукрових буряків.

ВИСНОВКИ

Ринок цукру – складна і динамічна система, на розвиток якої впливають внутрішні та зовнішні чинники. В останні роки ринок цукру тісно пов'язаний з енергетичним ринком, оскільки велика частка продукції цукробурякової галузі використовується для виробництва біоетанолу. Ринок цукру відіграє стратегічну роль для економіки держави. Від ефективності його функціонування великою мірою залежить продовольча й економічна безпека країни.

Оскільки тростинний цукор має вищу конкурентоспроможність, він переважає на світовому ринку. Всі держави, які виробляють буряковий цукор, використовують механізми захисту внутрішнього ринку та вітчизняного виробника. Зазвичай цей процес здійснюється через встановлення інтервенційної ціни на цукор, митних бар'єрів, мінімальних цін на цукор та цукрові буряки. У деяких країнах використовують механізм квотування, щоб регулювати обсяг вирощування цукрових буряків, виробництво і реалізацію цукру; визначити обсяг і порядок державного фінансування виробників цукру.

Аналіз виробництва цукру в Україні свідчить про негативні тенденції у його розвитку. Через незбалансований ринок цукросировини та цукру, значні коливання цін та неналежний контроль цих процесів з боку держави, в Україні існує низька ефективність виробництва, втрачені зовнішні ринки збуту, підприємства стали банкрутами, скоротилась кількість посівних площ та загальних обсягів виробництва цукру, що спричинило виникнення дефіциту. На сьогодні спостерігається тенденція до зростання внутрішнього виробництва до обсягів, що перевищують споживання. У зв'язку з цим виникає питання щодо реалізації надлишків цукру, оскільки вони можуть знову дестабілізувати ринок. Для забезпечення стійкого, стабільного ринку цукру необхідно існує підвищити ефективність державного регулювання.

Одна з ключових проблем, яка, на наш погляд, перешкоджає розвитку ринку цукру в Україні – відсутність державної стратегії. Влада остаточно не визначилася, чи потрібна державі власна сировина для виробництва цукру, чи

доцільніше суто з економічної точки зору імпортувати більш дешевий тростинний цукор–сирець або навіть білий цукор з–за кордону. На нашу думку, більш перспективною є підтримка власного виробництва. Це пояснюється не лише сприятливими природно–кліматичними умовами, наявним виробничим потенціалом, історичними традиціями та необхідністю забезпечити продовольчу безпеку, але й сучасними тенденціями світового ринку. В цьому контексті стратегія розвитку ринку цукру України повинна орієнтуватися на задоволення внутрішнього попиту за рахунок вітчизняного виробництва, а державне регулювання – на підтримку та захист національного виробника, підвищення його конкурентоспроможності та використання адекватних регуляторів для врівноваження внутрішнього попиту і пропозиції.

Аналіз динаміки виробництва і споживання в цілому дає підстави припускати, що світовий ринок цукру буде розвиватися досить активно. Оскільки цукор є сезонним продуктом, то на стабільність цін на нього розраховувати не доводиться. Однією з головних тенденцій розвитку світового ринку цукру є зміна структури споживання, спостерігається збільшення попиту на цукор з боку підприємств харчової промисловості і зниження споживання серед населення, а також зростаюча роль виробництва етанолу. Розширити експортні можливості України на світовому ринку цукру можливо лише за умов інтеграції зусиль на всіх управлінських рівнях; створення довгострокової програми розвитку галузі; використання очевидних переваг регіональної економічної інтеграції; повноцінного застосування системи квотування; залучення інвестицій для модернізації техніко–технологічної бази галузі, забезпечення технічних, санітарних та фітосанітарних норм екологічності виробничих процесів та продукції у відповідності до міжнародних вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарян Е. Развитие рынка сахара в Украине и изменение характера конкуренции за период 2000–2016 гг. / Е. Азарян, Л. А. Радкевич // Маркетинг и реклама. – 2017. – №1. – С. 33–37.
2. Багатеренко О.С. Ринок цукру та організація його виробництва / О.С. Багатеренко // Цукор України. – 2017. – № 4. – С.8–11.
3. Боляновська Д.С. Стан і проблеми ринку цукру в Україні / Боляновська Д.С., Бурак Є.І., Мамчин Р.О., Здрок О.В. // Збірник наукових праць національного університету “Львівська політехніка”.– 2016 р., №3 (12). – С. 167–170.
4. Бондар В. С. Цукробуряковий підкомплекс України: напрями стабілізації та індикатори розвитку до 2020 року / В. С. Бондар, А. В. Фурса // Економіка АПК. – 2016. – №1. – С. 20–29.
5. Бондар В.С. Основні тенденції світового ринку цукру / В.С. Бондар // Цукрові буряки. – 2016. – № 5. – С. 4 – 5.
6. Бондар В.С. Тенденції цін світового ринку цукру і їх вплив на внутрішній ринок України / В.С. Бондар, С.Ю. Андрющенко// Цукрові буряки. – 2016. – № 12 (74). – С. 23–25.
7. Воронін А.В. Ефективність виробництва цукрових буряків та цукру в Україні / А.В. Воронін // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 3. – С.51–55.
8. Галушко О. Тенденції розвитку ринку цукру й особливості трансформації його учасників / О.Галушко // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №11. – С. 15–21.
9. Гуляєв О. Огляд ринку цукру в Україні /О.Гуляєв// Пищевик. – 2016. – №12. – С. 6–7.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Динько І. Сучасний стан цукрової галузі України: проблеми та перспективи розвитку / І. Динько // Економіст. – 2016. – № 4. – С. 40–41.
12. Ємцев В. І. Моніторинг стану та розвитку конкурентоспроможності підприємств цукробурякового комплексу України [Електронний ресурс] / І. В. Ємцев. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/1493>.
13. Заец А.С. Сахарная промышленность в Украине: становление, развитие, реструктуризация / А.С. Заец. – К.: Наукова думка, 2011. – 327 с.
14. Лагода Т. В. Структура виробництва цукру та виробів з нього в Україні / Т. В. Лагода // Економіка АПК. – 2017. – №11. – С. 31–39.
15. Лазебна І. Ринок цукру та цукроваріння / І. Лазебна // Товари і ринки. – 2015. – №12 – С. 67–75.
16. Лихолоб Н. Несладкая жизнь / Н. Лихолоб // Food & Drinks. – 2016. – №8. – С. 86–98.
17. Месель–Веселяк В. Я. Організаційно–економічне удосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України / В. Я. Месель–Веселяк, М. М. Ярчук // Економіка АПК. – 2014. – №2. – С. 3–8.
18. Мухин Д.С. Глобальные тенденции в производстве сахара / Д.С. Мухин // Кондитерское производство. – 2017. – №1. – С. 6–9.
19. Національна асоціація цукровиків України «Укрцукор» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sugarua.com/ua/sugarnews_uk – Innovative solutions in modern science
20. Обзор рынка сахара, подготовленный ведущими аналитиками компании «ПРО–Консалтинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.brutto.com
21. Охріменко І. В. Місце держави в регулюванні аграрного ринку України / І. В. Охріменко // Економіка та держава. – 2015. – №4. – С. 14–16.
22. Пересічний М. Оцінка місткості і динаміки ринку цукру та виробів функціонального призначення / М. Пересічний, Д. Федорова // Товари і ринки. – 2016. – №2. – С. 110–111.

23. Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру : Закон України від 17 червня 1999р. №758–XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=758-14>
24. Ромат Є.В. Державне управління виробництвом цукру в Україні (теоретико–методологічний аспект) / Є.В. Ромат. – К.: Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2014. – 86 с.
25. Система організаційно–економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / за ред. О.М. Шпичака. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. – 406 с.
26. Стасенко О.М. Сучасний стан та шляхи підвищення урожайності та рентабельності цукрових буряків в Україні / О.М. Стасенко, С.М. Стасенко // Молодий вчений. – 2015. – № 5. – Ч. 2. – С. 98–100.
27. Стасіневич С.А. Механізм державного цінового регулювання в цукробуряковому комплексі України / С.А. Стасіневич // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 172–177.
28. Ткаченко В. Н. Солодка Україна / В. Н. Ткаченко // Маркетинг в Україні. – 2016. – № 4. – С. 9–11.
29. Ткаченко О. Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної цукрової промисловості / О. Ткаченко // Економіст. – 2017. – №3. – С. 20–22.
30. Томілін О.О. Розвиток цукробурякового виробництва в ринкових умовах / О.О. Томілін // Економіка АПК. – 2017. – № 11. – С. 42–48.
31. Фурса А.В. Ринок цукробурякового виробництва в Україні / А.В. Фурса // Економіка АПК. – 2016. – № 6. – С. 36 – 43.
32. Цукробурякове виробництво України : проблеми відродження, перспективи розвитку / за ред. П.Т. Саблука, М.Ю. Коденської. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. – 390 с.